

SZILÁGYI ALADÁR

A Stern-házba címzett levelek

Hát ha valaki, akkor csekélységem éppenséggel illetékes arra, hogy megítéljem: sem az érintettek, sem a szemtanúk nem sejtették, nem is sejtették, hogy egy bizonyos Pokol utcai – percenétig tartó – közjátékot (formális bemutatkozást) követően ekkora, kravallokkal bővelkedő szerelmi kavardás támad egy poéta és egy úrhölgy találkozásából.

Mert a költőnek menendő ifjú szerkesztő, bizonyos Ady Endre éppen akkor lép ki a redakció ablaktalan homályából, amikor lapgazdája, Fehér Dezső – felesége távollétében – kifelé kísérgeti neje Párizsból hazalátogató barátnőjét, Diósiné Brüll Adélt. Az előszoba se sokkal világosabb, mint a *Nagyváradi Napló* három szerkesztőjét befogadó hátsó odú. (Én csak tudom, hiszen kereken hatvan esztendővel később magam albéreltem évekig az inkriminált helyiséget, ergo bőven volt alkalmam e falak közt fölidézni a hely minden szellemét és valamennyi történetét...) Egy szó, mint száz, Adynak épp hogy pillanatnyi szerencséje volt meggusztálni a Fehérék lakásából kiperdülő Brüll Adélt. Az intermezzo időpontja – ha „jól emlékszem” – 1903. július 12. lehetett. Ekkor még semmi szikra, semmi együtt rezdülés, ahhoz a gyönyörű és féltékenykedő barátnő, Fehér Dezsőné született Breitner Janka intrikája kellett! Merthogy Janka szolgálatos lovagja éppen Ady hodálybeli kollégája, bizonyos Halász Lajos, aki – Fehérné távollétében – fölajánlja szolgálatait a hazalátogató Adélnak. A jól értesült Janka viszont nem rest, hazatérve a nyaralásból elvégezi a korrekciót: addig-addig szövögeti a szálakat, míg szeretője, Halász helyett Adyval ülteti egy asztalhoz unatkozó barátnőjét. Ez már szeptember 5-én történik, miután ő maga ismét bemutatja őket egymásnak a Pokol utcai előszobában. A harmadik találkozás a sokáig vonakodó Ady és későbbi Lédája között immár az EMKE kávéházban bonyolódik le.

Benedek István, a sokoldalú pszichiáter, író a lélekbúvár érzékenységgel jelenítette meg az ott történeteket: „*Ahogy egymással szemben ültek, pillanatok alatt megváltozott a világ. Adél kivirult, mert hódítani akart, hogy kiküszöbölje a hiúságán esett csorbát (őt cserbenhagyták!), Ady pedig egy csapásra beleszeretett Lédába. Itták a pezsgőt, csillogó szemmel nézték egymást, és beszéltek összevissza. Lédának is tetszett a nagyszemű barna legény, nem a költő, hanem az áhított kisfiú a 26 évével, provinciális üdeségével. Adyt az érett, 31 éves párizsi asszony varázsolta el, az okos, a tapasztalt, a szenvedő, aki meleg hangján a sikereiről és gyötrelmeiről egyformán méltósággal beszél. Hódítás és hódolás: Adél élvezte a sikert, Ady ellenben szerelmes lett, végletesen, ahogy még soha.*”

SZILÁGYI ALADÁR közíró, szerkesztő (1943, Pankotta). Kolozsvárott tanult filozófiát. Publicista, a Kelet–Nyugat egyik alapítója, később főszerkesztője. Elbeszélései, kritikái, tanulmányai különböző hazai és magyarországi lapokban jelentek meg. Az Erporto főmunkatársa, a Várad szerkesztője.

A nekihevíült fiatalember már aznap este feladja első, Váradról Váradra küldött képeslapját. A sebtiben odavetett, pontatlan címzésen kívül: „Őnagysága Diósiné Brüll Adél úrnőnek Nagyvárad (Fő utca, Markovics-házzal szemben)”, a lap hátoldala – az EMKE-kávéház szecessziós tombolású, színes enteriőrjét megörökítő fotográfia mellett – az aláíráson és keltezésen kívül mindössze három szót tartalmaz: „Csókolja a kezét Ady Endre Nagyvárad 903. szept. 6.” A címzésbeli pontatlanság ellenére, másnap reggel a postás kikézbésíti a képeslapot. Az azt követő levélözön Nagyváradra küldött részén már a „Stern-ház” szerepel, az az épület, mely később „Léda-ház”-ként kerül a köztudatba. (Különb ennek az épületnek az apropóján is „illetékesnek érzem magam” Ady-Léda ügyekben, hiszen jelenlegi fantomredakciónk éppen ennek a portának az udvarán leledzik...) A következő, levélnyi terjedelmű postai küldeményen már szerepel a pontos cím, s az egyszeri kézcsók helyett immár csóközön küldetik: „[Nagyvárad, 1903. szept. 11.] Csókolom a kezét, s gondolatban végigcsókolom. Egész napomon maga kísért, s most hálásan a kínokért csak magára gondolok, s hogy mennyit és mit írjak meg azokból az érzésekből, amiket maga keltett, s a Maga alakja dirigál. Egyetlen Asszony. Pihen? A levelemet megkapta? Ír-e egypár sort? Úgy gondol-e rám, hogy ha megérezem – mert mindent megérezek –, nem sújt-e rám, hogy megérezem – mert mindent megérezek –, nem sújt-e le a Maga gondolata?” stb. stb.

Tehát – minden később keletkezett legendával ellentétben – bizonyos, hogy Diósiné nem Ady kedvéért érkezett Váradra! Megismerkedésük jóval érkezése után, Fehérné révén, véletlenül történt. Ráadásul a Pokol utcai cimbora, Halász Lajos, aki Ady előtt részesülhetett az asszony kegyeiben, nem tűnt el nyomtalanul Adél életéből. Annyira nem, hogy a költő hirtelen fellobbanó érzelmének tudomásulvétele, az „egymásra találás” után is fogadja Halászt pesti szállodai szobájában. Itt találja őket Ady „félreérthetetlen helyzetben”. Ez a bántó esemény szerelmük kezdetén a féltékeny szerelme kétségbeesésig fokozódó gyötrellemmel szenvedteteti. És egyre-másra érkeznek a Stern-házba zaklatott, dúlt idegállapotban írt könyörgő és vádló, bocsánatkérő és szemrehányó levelei. Módszeresen „ostrom alá veszi” az asszonyt. Levelekkel zaklatja, szinte belekényszeríti a kapcsolatba a nála öt évvel idősebb, szabad házasságban élő nőt, akit Nagyvárad szerte „párizsi” asszonymak, nagyvilági dámának tartanak. És megszületik az első „Léda-vers”, a *Könnyek asszonya*: „Bús arcát érzem szívemen / A könnyek asszonyának, / Rózsás, remegő ujjai / Most a szívembe vájnak. / Érzem az illatát is ám / A rózsás, gyilkos ujjnak / S véres szívemre szomorún / A könnyek hullnak, hullnak.”

Az U alakú villa *Adél* anyai nagybátyjának, Stern Mártonnak a tulajdona. Léda családja 1902-ben költözött ebbe az előkertes, elegáns házba. Ő maga valahányszor hazajön Nagyváradra, mindig itt száll meg. Ady megismerkedésük után többször levizitál benne. Miután 1903 őszén elhagyja

Váradot, ügyes-bajos dolgai miatt vissza-visszatérve, gyakran meglátogatja Léda mamáját és húgait. Általában inkognitóban érkezik, s a közeli Európa szállóban száll meg, ahonnan kilépve három perc múlva már csengethet a villa kapuján. – Ha azok a falak mesélni tudnának!... Számos Ady-küldemény érkezik erre a címre, a címzett főleg Adélnak a költővel egyívású húga, *Berta*. Vele – a nővérével, Adéllal ellentétben – néhány levélváltás után már tegező viszonyba kerülnek. Közte és Ady között bizalmas, baráti kapcsolat alakul ki. Néhány Ady-kutató bizonyítottan véli, hogy több is annál...

A költő Váradról távoztában (menekültében?) hetekig tartózkodik odahaza, Érmindszenten. A szülői házból küldözgeti leveleit, hol Párizsba, hol pedig Nagyváradra, Léda rokonainak. „Én végtelen hálával gondolok az én utolsó nagyváradai napjaim nemtőire, Bertuskára s az egész famíliára – írja Érmindszenten, 1903. október 9-én keltezett levelében. – Nagyságos Asszonyom esetleg emlékezni fog, hogy milyen elvekről és módusokról beszéltem. Ez elvek és módok szerint búcsúztam Nagyváradtól. Hidegen, nyugodtan és megközelíthetetlenül. (...) Hétfőn látogatást tettem Bertuskánál (őnála ti. elsősorban). Nagyon kedvesek voltak mind, még Stern Marciné is. Kedden ott vacsoráztam. Szerdán délelőtt a korzón találkoztam Bertuskával, később Sternékkal, együtt voltunk a Bazárban, este ők színházban voltak, s egypár percre a páholyukban voltam, itt búcsúztam, mert éjszaka utaztam. (...) Nagyságos Asszonyom, kedves mamája megengedte, sőt megkért, hogy ha majd nyolc-tíz nap múlva két napra, végleges elköltözésre visszatérek Nagyváradra, felkeressem őket.” Egy hónap elteltével pedig: *„Már igen panaszkodtunk újra Bertuskával együtt a párisiakra. Mert Bertuska és én szinte heroikus levélírók vagyunk. Különösen sokat írogattunk egymásnak mostanában. Nagyon összeveszekedtünk tudniillik, s miután kikerestük s megvéreztük egymás lelkében a legszenzibilisebb részt is, kölcsönös bocsánatkéréssel elintéződött az affér, melyet nagyon szégyenlek, s egyébként pompás és sikeres antineuraszténikus kúrám egy kis kiszabadult csődjének tartok. Újabb leveleinkben egy nagyváradai inkognitó látogatásom eshetőségeiről esik sok szó, de éppen tegnapelőtt vettem föl azt az ideát is egy levelemben, hogy együtt menjünk ki Párisba.”*

Végül hadd idézzek egy Nagyváradról Nagyváradra, az Európa szállóból Stern Márton közeli házába küldönccel eljuttatott levélből: *„Brüll Sámuelnének Nagyvárad, 1903. dec. 9. Nagyságos Asszonyom, már régen, ott-hon akartam szeretetre méltó fölhatalmazásával élve néhány sort írni az én ördögszigetemről, de nem mertem sem tolakodónak látszani egyfelől, sem pontosan nem tudtam fixírozni az időt, amikor egyszersmind bejelenthetem tiszteletteljes látogatásomat. Tegnap hirtelen kellett elhatároznom magam utazásra, az éjjel érkeztem Nagyváradra, s most négy fal közé zárkózva nagyon kérem s várom kegyes üzenetét: nem leszek-e s mikor nem leszek látogatásommal alkalmatlan. Nagyságos asszonyom kezeit csókolja: Ady Endre.”*